

Sesiunea științifică: *Cultura și dezvoltarea durabilă*, 26 iulie 2015

Cercetător postdoctorand: Claudiu Turcuș

Titlu comunicare: *Democratizarea metodologiilor în critica literară românească recentă*

Critica nu mai este, nu mai poate fi, ce-a fost înainte de 1989. Funcțiile ei s-au diminuat, chiar dacă nu s-au schimbat radical. E suficient să ne închipuim că în anii șaizeci pentru o cronică în România literară se platea un onorariu echivalent cu salariul unui profesor de gimnaziu debutant. Apoi, publicul chiar aștepta vocea criticului. Publicul era considerabil mai mare, o spun tirajele de atunci, iar cronicile deveneau evenimente culturale dezbătute. Astăzi, totul s-a comprimat, s-a „democratizat”. Iar criticul scrie pentru o lume literară/culturală care nu e chiar enclavizată, dar nu e nici tocmai deschisă. Dincolo de acest aspect – să-l numesc sociologic? – criticul devine interesant pentru un public mai larg abia când emite judecăți politice, când se situează în spațiul public. Judecățile estetice nu mai fac audiență. Aici e relevantă orice comparație între numărul de accesări on-line al unei cronici cu cel al unui articol cu teme politice. E cumva normal, lamentările de orice fel n-au sens. Interesul publicului va fi întotdeauna în favoarea politicului.

Pe de altă parte, întreaga concepție cu privire la autonomia esteticului – care a fost esențială în comunism – nu poate fi azi privită decât cu nostalgie. Inevitabil, principiul autonomiei esteticului a întârziat sincronizarea cu metodologiile criticii europene/nord-americane din anii 60-80, iar protocronismul a reușit prin falsificare să suresciteze un fond naționalist ale cărui ecouri vor reveni destul de accentuat inclusiv în politicile culturale ale anilor nouăzeci. Drept consecință, în primul deceniu după revoluția din 1989, România a fost deconectată de la efervescenta dezbaterilor occidentale asupra condiției discursului critic. De pildă, nici *opoziția metodologică* dintre culturalism și estetism, amplu problematizată în universitățile americane (prin nume precum Marjorie Levinson, Nicholas Birnhs, Caroline Levine, Virgil Nemoianu), nici *opoziția ierarhică* dintre critică și teorie, cu repercusiunile ei asupra studiilor literare/de film (Terry Eagleton, Noel Carroll, David Bordwell sunt cei mai faimoși), nici *opoziția funcțională* dintre natura academică a discursului critic în contrast cu rolul său social (Rónán McDonald, Richard Posner, de pildă) nu au pătruns în spațiul românesc. Înainte de 1989, toate strategiile metodologice ale criticii erau gândite în raport cu cenzura comunistă, iar nu în relație cu un flux liber de gândire. Singura variantă de narațiune liberalizatoare părea atunci „autonomia esteticului”. Și nici nu cred că s-ar fi Lipsind

alternativa, combustia teoretică s-a epuizat integral în pledoaria pentru acest principiu. Cum studiile culturale n-au prins rădăcini în România nici după căderea Cortinei de Fier perspectiva estetică a rămas singura opțiune. Oricum, după 1990, când toată lumea dorea să se exprime liber, să înființeze gazete și să schimbe societatea, critica și-a pierdut publicul – de altfel, inclusiv literatura (prin afluxul de memorialistică) și cinemaul (prin politici culturale falimentare) s-au aflat în această situație –, dar comprimarea de audiență n-a fost compensată și de o intensificare a reflecției asupra domeniului.

Practic, anii nouăzeci au fost marcați de o singură opoziție obsedantă, dar explicabilă: aceea dintre *etic* și *estetic*. Vreme de un deceniu, figuri importante ale inteligenței autohtone de la Monica Lovinescu la Nicolae Manolescu, Gheorghe Gricurcu sau Ion Bogdan Lefter au ghidat dezbaterile despre condiția discursului critic pe această coordonată maniheistă. După patruzeci de ani de mistificare și supraviețuire prin cultură, funcția etică a criticii se activează. Estetismul e acuzat de evaziune, iar biografia artiștilor care au creat sub comunism devine un mediu de investigare unde accentele justițiare nu au lipsit. Tranziția dinspre estetism spre eticism a reimpus, practic, confuzia dintre biografie și operă, dar spre deosebire de ceea ce s-a întâmplat în Statele Unite (cazul Paul de Mann e o referință), în România finalitatea investigației etice avea o pronunțată miză politică. Principiul conform căruia „etica nu rezolvă probleme, ci le structurează”, cum observa G. Harpham, a fost străin criticii autohtone din anii nouăzeci.

Abia în ultimul deceniu, o nouă generație de critici, formată cu precădere după 1989, a abordat fenomenele culturale românești dintr-o perspectivă mult mai conectată dezbaterilor internaționale. Numele lor sunt deja consacrate: Paul Cernat, Bianca Burța Cernat, Teodora Dumitru, Doris Mironescu, Alex Goldiș, Andrei Gorzo, Alex Matei, Mihai Iovănel, Andrei Terian, Oana Soare – și lista e încă deschisă. Cuvântul *ideologie* era suprasaturat semantic înainte de 1989, încât ajungea să nu mai semnifice nimic, tocmai pentru că pretindea că poate subordona orice domeniu de la agricultură la educație sau cinematografie. Dar în ultimul deceniu, el a fost redescoperit în discursul critic românesc. În cazul criticii literare, cercetarea s-a focalizat atât pe perioada interbelică – mitizată sub comunism de către vocile liberale aflate în exil, dar și după căderea dictaturii –, cât și asupra perioadei postbelice, unde ambiguitatea contextului socio-politic și pasionalitatea abordărilor anterioare reclamau o perspectivă mai cerebrală, mai articulată conceptual. Totodată, lipsindu-i dimensiunea teoretică, critica de film se articulează conceptual abia în această decadă. Pe fondul aridității bibliografice autohtone, a lipsei traducerilor, dar și a

unei tradiții academice inexistente, noua generație s-a concentrat pe investigarea Noului Cinema Românesc – curent impus odată cu succesul de festival al unor regizori precum Cristi Puiu, Cristian Mungiu sau Corneliu Porumboiu.

Privit în ansamblu, noua critică românească se distinge prin două caracteristici esențiale: *recursul discursului critic la ideologie și apelul la teorie*. Ambele sincronizează – nu în sensul preluării mimetice, ci în sensul unei maturizări metodologice – discursul criticii românești cu diverse tendințe occidentale. S-ar putea spune că avem de-a face cu o perspectivă estică asupra fenomenelor culturale ale acestui spațiu european, validă conceptual și periferică numai în sens lingvistic. Alternând un estetism oarecum nostalgic, dar și ironic în raport cu modelul pre-89, cu elemente preluate selectiv, însă sistematic din bibliografia studiilor culturale sau ale new historicism-ului american, discursul critic românesc post 2000 iese din zodia unui naționalism programatic, deschizându-se înspre integrarea culturii române într-un circuit de gândire european.

Sincronizarea noii critici românești cu metodologiile occidentale se particularizează printr-un avantaj paradoxal. Cu toate că unele direcții teoretice – feminismul, new-historicismul, psihanaliza – sunt fructificate cu o întârziere de câteva decenii, discursul critic românesc are șansa să eludeze excesele implicate uneori de radicalismul vestic. Preluarea cu discernământ a grilelor de interpretare ce au făcut carieră în mediile culturale occidentale creează premisele celui echilibru metodologic derivat din suprapunerea conștiinței critice peste conștiința mimetică. Important devine însă faptul că această sincronizare târzie, dar productivă, nu constituie o simplă modă teoretică (cum se întâmpla frecvent în perioada interbelică) sau doar un obiectiv pragmatic (cu scopul atragerii unor granturi de cercetare), ci chiar o revigorare autentică a criticii românești.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr.POSDRU/159/1.5/S/136077